

تاریخ نگاری نوین

نوشته

مایکل رابینسون

ترجمه

دکتر علیرضا ملائی توانی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگ

تهران، ۱۳۹۹

پژوهشکده تاریخ اسلام

تاریخ نگاری نوین

نویسنده: مایکل بنتلی

مترجم: دکتر علیرضا ملائی توانی

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام

مدیر نشر: خلیل قویدل

ویراستار: ملیحه سرخی کوهی خلی

چاپ اول: ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰

چاپ و صحافی: چاپ تقویم

ردیف انتشار: ۹۱

۴۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۹۸-۶۱-۰

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیعصر (عج)، خیابان شهید بهشتی، پانزدهم تیر، تهران، شهرک رسالت، شرقی، شماره ۹

تلفن: ۳-۸۸۷۶۸۶۱، ۸۸۷۶۸۶۰، فکس: ۸۸۶۷۶۸۶۰

web: www.ptc.ac.ir

بنتلی، مایکل، ۱۹۴۸- Bentley, Michael, 1948	سرشناسه
تاریخ نگاری نوین / نوشته مایکل بنتلی؛ ترجمه علیرضا ملائی توانی.	عنوان و نام پدیدآور
تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۹	مشخصات نشر
۲۴۶ ص.	مشخصات ظاهری
پژوهشکده تاریخ اسلام: ۹۱.	فروست
978-600-7398-63-0	شابک
فیبا	وضعیت فهرست نویسی
عنوان اصلی: An introduction to modern historiography	یادداشت
تاریخ نویسی	موضوع
Historiography	موضوع
ملائی توانی، علیرضا، ۱۳۴۹ - مترجم	شناسه افزوده
پژوهشکده تاریخ اسلام	شناسه افزوده
D۱۳	رده بندی کنگره
۹۰۷/۲	رده بندی دیویی
۶۲۱۳۵۶۳	شماره کتابشناسی ملی

سخن اول

تاریخ هر امت و جامعه‌ای بیانگر فرهنگ و تمدن آن است. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. جامعه اسلام به عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روشن است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، علوم، اخلاق، فلسفه و هنر و نقش بی‌بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان غربی را نیز در راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و اطالعات روشنی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، به عدت ناتوانی ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تحریف به منابع اصیل و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پس‌زمینه‌های یک تحقیق علمی جامع، آغاز حرکتی اساسی و همه جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترده، غنی و متکی بر پیشرفته‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز شود، بی‌شک تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آماده همکاری با همه کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعه ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، وجهه همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جمله آنهاست. البته برنامه‌هایی همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از پروژه‌های پژوهشی مورد نیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورت ارد کثیت و کمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز، هم‌اکنون با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که ان شاء الله به زودی تعداد آن به دو برابر افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم‌سابقه پژوهشکده، تأسیس دانشنامه جغرافیای تاریخی جهان اسلام است که بزودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست علمی از استادان در هفت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع اصلی آن در پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکده تاریخ اسلام به وسیله پایگاه اینترنتی خود با همه پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه علاوه بر انعکاس همه فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهنده فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز و اشخاص دیگر در این رشته است. با فعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکزی جامع و همه جانبه، که انعکاس‌دهنده همه آثار موجود در زمینه تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانه تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است و به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همه تلاشگران در راه حق و حقیقت، آرزوی موفقیت می‌کنم.

سیدهادی خامنه‌ای

رئیس پژوهشکده تاریخ اسلام

فهرست مطالب

۹	مقدمه منجم
۱۳	پیش‌فتا، مؤلف
۲۱	مقدمه
۲۹	فصل اول: تاریخ گاه‌شماری و شنگری
۳۹	فصل دوم: ضد روشنگری
۴۹	فصل سوم: رماتیسیم
۶۳	فصل چهارم: رانکه
۷۱	فصل پنجم: صدای علم
۸۳	فصل ششم: فرهنگ (و فرهنگ)
۹۵	فصل هفتم: ویگ‌های انگلیسی
۱۰۷	فصل هشتم: به سوی یک حرفه تاریخی
۱۱۹	فصل نهم: بحران در روش
۱۳۳	فصل دهم: از دنیای جدید
۱۴۵	فصل یازدهم: آنال، مکتب تاریخ‌نگاری فرانسوی
۱۶۱	فصل دوازدهم: سرکوبی و تبعید
۱۷۵	فصل سیزدهم: نحله‌های پس از جنگ
۱۸۷	فصل چهاردهم: تاریخ در روزگار ما
۲۰۳	سخن پایانی
۲۱۷	منابع و مآخذ
۲۳۳	نمایه

مقدمه مترجم

تاریخ تاریخ‌نگاری باستان و تحقیق در قلمرو تاریخ‌نگاری، دانشی نوپدید است. پیدایش این دانش محصول رشد و بسط مباحث فلسفه علم تاریخ است و عمر آن به زحمت از یک قرن فراتر می‌رود. ورود این دانش به ایران همچون همه دانش‌های جدید با تأخیر فراوان صورت پذیرفت، اما پس از ورود، به سرعت مباحث روش‌شناسی و معرفت‌شناسی تاریخی گره خورد و زمینه‌های بالندگی نظری و عملی آن بیش از پیش فراهم آمد. چنان‌که در دو سه دهه اخیر با اقبال عمومی تاریخ‌شناسان ایرانی مواجه شده است. انتشار آثار فراوان اعم از کتاب‌ها، مقاله‌ها و رساله‌های دانش‌پژوهی در این زمینه و در رأس همه، انتشار مجله مستقلی با نام «تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری» از جمله امر حکایت دارد. این تلاش‌ها و ترجمه آثار فراوان در این حوزه، نشانگر گوشه‌ای از تکاپوهای پژوهندگان این سرزمین و از نشانه‌های بلوغ نسبی دانش تاریخ در ایران است که البته تا رسیدن به نقطه مطلوب راهی دراز در پیش دارد.

کندی حرکت در این عرصه، تا حد زیادی به پیچیدگی و دشواری این دانش باز می‌گردد که به عنوان یک دانش میان‌رشته‌ای به تدریج در حال تکامل یافتن است. پژوهندگان این عرصه همه روزه با مفاهیم تازه‌ای از معرفت درگیر می‌شوند و نگرش‌شان نسبت به واقعیت تاریخی، حقیقت در تاریخ، فهم تاریخی، گزینش در تاریخ، تخیل تاریخی، تبیین و تحلیل تاریخی، توصیف تاریخی، اصل علیت در تاریخ، ساختار روایت تاریخی،

ساخت و بر ساخت در تاریخ و مانند آن مدام تغییر می‌کند و پژوهشگران را به اصلاح رویکردهایشان وامی‌دارد. همین امر، دست یافتن به اتحاد معرفت‌شناختی در حوزه پژوهش‌های تاریخ‌نگاری را دشوار می‌سازد و موجب چیرگی سلیقه‌ها و بروز آشفتگی‌های علمی در رویکردها و دریافت‌های تاریخی می‌شود. بر همین اساس، وجود روش‌ها و رهیافت‌های گوناگون در حوزه تاریخ تاریخ‌نگاری امری متعارف است.

کتاب تاریخ‌نگاری مدرن یکی از شناخته‌ترین تلاش‌ها در قلمرو تاریخ‌تاریخ‌نگاری و معرفت تاریخی است که به‌طور عمده بر جریان‌ها و مکاتب‌های بزرگ تاریخ‌نگاری معاصر، از جمله روشنگری به این سو متکی است. مایکل بنتلی یکی از استادان این عرصه است. او در سال ۱۹۴۸ در انگلیس به دنیا آمد. تخصص اصلی او تاریخ سیاسی بریتانیا در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم است. با این همه، او یکی از استادان صاحب‌نام در قلمرو تاریخ‌نگاری است. معروف‌ترین اثر او در این زمینه، کتاب همگام با تاریخ‌نگاری^۱ که در سال ۱۹۹۷ انتشار یافت. یک سال بعد، او کتاب حاضر را به چاپ رساند که در حقیقت عصاره کتاب مفصل همگام با تاریخ‌نگاری^۲ است. البته بنتلی در سال ۲۰۰۶ کتاب دیگری در همین زمینه با عنوان تاریخ‌نگاری: انگلیس در عصر مدرنیسم (۱۸۷۰-۱۹۷۰) انتشار داد که همه این آثار نشان‌دهنده تکاپوهای بسنده او در عرصه تاریخ‌نگاری است.

در کتابی که اکنون پیش رو دارید، بنتلی با روش خاص خود کوشیده است سیمایی کلی از مهم‌ترین جریان‌های تاریخ‌نگاری مدرن ترسیم و برجسته‌ترین سخنگویان آن را معرفی کند و از نوع تفکر، رهیافت‌ها، روایت‌پردازی‌ها، دریافت‌ها، نوع گفت‌وگوهای آنها به کوتاهی سخن بگوید. بنتلی در این کتاب از مورخان و متن‌های تاریخ فراوانی نام برده است و مدام از کشوری به کشور دیگر و از مکتبی به مکتب دیگر سفر کرده و آگاهی‌های فراوانی در اختیار مخاطبانش گذاشته و طی آن جنبه‌های برجسته یک مورخ یا یک مکتب تاریخی خاص را به بحث گذاشته است.

نگارنده نه مترجم است و نه ادعای ترجمه دارد، اما تقریباً از زمان انتشار این اثر کوشیده است آن را بخواند و دریافتش از این اثر را در میان تاریخ‌دوستان به اشتراک بگذارد. چند فصل این کتاب در دهه ۱۳۸۰ در برخی از نشریه‌های تاریخی از جمله «رشد

و آموزش تاریخ» و «نامهٔ تاریخ‌پژوهان» انتشار یافت. استقبال و تشویق مخاطبان بخش‌های ترجمه شدهٔ این اثر، انگیزهٔ مضاعفی برای ترجمه بخش‌های دیگر آن در مترجم پدید آورد تا دست و پا شکسته آن را به سرانجام برساند.

در ترجمهٔ این اثر افراد فراوانی به این جانب یاری رسانده‌اند که از مهم‌ترین آنها می‌توان از دکتر شهروز جاویدی و محمدنی تولائی اعضای هیئت علمی دانشگاه ارومیه، دکتر علم مرشدی‌زاد عضو هیئت علمی دانشگاه شاهد و دکتر محمود احمدنیا یاد کرد. نگارنده ضمن ارج نهادن به تلاش‌های آن بزرگواران، از تلاش‌های دکتر حسینعلی نوذری که ناظر این ترجمه بوده و بسیاری از خطاهای مترجم را به دیده اغماض نگریسته‌اند، صمیمانه قدرتی می‌بندد. همچنین از آقای خلیل قویدل و خانم ملیحه سرخی در راه انتشار این اثر سپاسگزار است.

بی‌گمان این جانب بسیاری از جاها از فهم مراد دقیق نگارنده انگلیسی اثر ناتوان و یا دچار کاستی‌ها و تنگناهای فراوان بوده‌ام که به‌طور قطع این ناتوانی آثار خود را در برگردان فارسی‌اش نشان داده است. در نتیجه طبیعی است که بسیاری از اصطلاحات، مفاهیم، واژگان، نام‌ها و حتی جملات درست ترجمه شده باشند. این جانب ضمن اقرار به این حقایق، آشکارا اعلام می‌کنم که همهٔ این قصورها از مترجم است و هیچ یک از بزرگوارانی که از آنها نام برده‌ام در آن مسئولیتی ندارند. امید است با راهنمایی‌های مخاطبان و منتقدان بتوان در چاپ‌های بعدی، آن‌چه اگر قابل رفع باشد، در اصلاح آن کوشید.

علیرضا ملائی توانی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۹